

Poznań, dnia 6 marca 2023 roku

prof. UAM dr hab. Joanna Długosz-Józwiak
Zakład Prawa Karnego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

**Recenzja rozprawy doktorskiej
Pani mgr Mileny Zajkowskiej
„Karnoprawne i kryminologiczne aspekty zabójstw
dokonywanych przez kobiety”
(Białystok 2022, ss. 516)**

1. Wybór tematu rozprawy (problemu badawczego)

Temat ocenianej pracy doktorskiej, tj. „Karnoprawne i kryminologiczne aspekty zabójstw dokonywanych przez kobiety”, jest niewątpliwie ważny i doniosły społecznie. Wątpliwości budzi tu bowiem – inaczej niż w przeważającej części prac naukowych z zakresu dogmatyki prawa karnego – nie tyle sama podstawa normatywna, będąca punktem odniesienia analizy badawczej, czy zakres kryminalizacji, co konstrukcja „zabójstwa dokonywane przez kobiety”. Ujęcie tego zagadnienia i jego analiza z różnych perspektyw, kładąca szczególny nacisk na etiologię przestępczości kobiet oraz zaproponowanie możliwości zapobiegania temu zjawisku, zwłaszcza w zakresie zabójstw, jawi się jako bardzo interesujące podejście badawcze, a rozumiane jako problem badawczy, noszący cechy problemu naukowego w rozumieniu przyjętym w art. 187 ust. 2 ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2020 r. poz. 574 t.j. z 11 marca 2022 r.), została sformułowane poprawnie i zasługuje na aprobatę. Jednocześnie wpisuje się ono w dynamiczny w ostatnich latach trend badań nad przestępczością kobiet, uzasadnienia których szukać należy zwłaszcza w rosnącej roli kobiet w życiu społecznym.

Głównym problemem badawczym, wokół którego koncentruje się rozprawa, jest zatem przestępczość kobiet, a zwłaszcza dokonywane przez nie zabójstwa. Został on doprecyzowany przez Autorkę poprzez sformułowanie następujących szczegółowych pytań badawczych, wyznaczających zakres przeprowadzonych badań i porządkujących tok wyводу: (1) Jak ma przestrzeni lat kształtował się obraz przestępczości kobiet ze szczególnym uwzględnieniem

zabójstwa? (2) Które z teorii kryminologicznych, wyjaśniających etiologię przestępczości kobiet, w tym zabójstw, współcześnie najbardziej odpowiadają rzeczywistości? (3) Na czym polega *modus operandi* sprawczyń przestępstwa zabójstwa? (4) Jakie czynniki determinują popełnianie zabójstw przez kobiety? (5) Jakie rozstrzygnięcia zapadają najczęściej wobec sprawczyń zabójstw?

Warto zauważyć, że problematyka zabójstw dokonanych przez kobiety stanowi przedmiot analizy wielu subdyscyplin prawniczych, a także ma charakter interdyscyplinarny, będąc przedmiotem badań wielu dyscyplin w ramach dziedziny nauk społecznych. Wynika to z jednej strony ze złożoności i zmienności tego zjawiska, a z drugiej, z jego społecznej wagi, jako zachowania budzącego silne emocje zarówno pojedynczych osób, jak i całych społeczności. Rację ma przy tym Autorka twierdząc, że „nie budzi żadnej wątpliwości fakt, iż takie przestępstwo musi istnieć, a za pozbawienie życia innej osoby sprawca powinien podlegać odpowiedzialności karnej” (s. 83) oraz przyjmując, że poza karnoprawną reakcją na popełnienie przestępstwa zabójstwa, w tym także przez kobiety, doniosłe znaczenie ma rozpoznanie tego zjawiska, jego przyczyn, okoliczności, a także najczęstszych problemów, z którymi spotkały się sprawczynie, by móc określić czynniki ryzyka, które wpływają na etiologię przestępczości tego rodzaju oraz czynniki chroniące redukujące to zjawisko. Ta dostrzeżona przez Autorkę wieloaspektowość uwidacznia się zwłaszcza w szeroko sformułowanym przedmiocie badań i zasadniczych celach pracy, co zasługuje na podkreślenie.

2. Cel naukowy rozprawy i jego realizacja

We wstępie rozprawy Autorka formułuje hipotezę główną – wedle której zabójstwo jest przestępstwem rzadko popełnianym przez kobiety, jednakże cechującym się celowym doborem ofiar – oraz szczegółowe hipotezy badawcze, tj.: (1) Dynamika przestępczości kobiet na przestrzeni lat wykazuje wzrost; (2) Współcześnie najlepiej odpowiadającymi rzeczywistości teoriami wyjaśniającymi etiologię przestępczości kobiet są teorie socjologiczne; (3) *Modus operandi* sprawczyń najczęściej polega na zabójstwie w domu osoby najbliższej przy użyciu noża; (4) Współcześnie najczęstszą przyczyną dokonywania zabójstw przez kobiety stanowią problemy rodzinne związane ze stosowaniem przemocy wobec najbliższych; (5) Sądy najczęściej orzekają wysokie kary wobec sprawczyń zabójstw.

Weryfikacja powyższych hipotez badawczych w drodze wszechstronnej i kompleksowej analizy regulacji penalizującej zabójstwa dokonywane przez kobiety, obowiązującej w polskim prawie karnym, a także szeroko ujętych aspektów kryminologicznych, z której wyniknąć mają konkretne wnioski, służyć ma realizacji celów recenzowanej rozprawy.

Jako główny cel Autorka wskazuje przedstawienie i poznanie zjawiska przestępstwa zabójstwa dokonanego przez kobiety, z różnych perspektyw, oraz zaproponowanie możliwości zapobiegania temu zjawisku. Doprecyzowując tak zarysowany obszar badawczy, do celów szczegółowych Autorka zalicza, przypisując je poszczególnym rozdziałom opracowania, zwłaszcza: poznanie i przedstawienie ewolucji i procesu kształtowania się przestępstwa zabójstwa w polskim ustawodawstwie karnym; sprawdzenie fenomenu, dynamiki i struktury przestępstwa zabójstwa popełnianego kobiet, jak i poznanie m.in. tych cech w odniesieniu do przestępczości kobiet, przy czym założeniem Autorki jest, by ten ostatni cel realizować z kilku perspektyw, tj. punktu widzenia sprawczyń zabójstw, ofiar, doświadczeń funkcjonariuszy Policji oraz opinii funkcjonariuszy Służby Więziennej. Wśród celów szczegółowych Autorka wymienia także zbadanie polityki karnej sądów wobec skazanych zabójczyń oraz sformułowanie autorskiego projektu programu działań profilaktycznych w zakresie zapobiegania przestępczości kobiet, w tym zabójstw, wspierającego czynniki chroniące oraz eliminację czynników ryzyka, które wpływają na genezę przestępczości.

Lektura pracy prowadzi do wniosku, że wyznaczone cele udało się zrealizować. Autorka przedstawiła nadto szereg postulatów *de lege ferenda*, mających służyć profilaktyce i zredukowaniu przestępczości kobiet.

3. Założenia metodologiczne i charakter rozprawy

Ogólne założenia metodologiczne i zastosowane metody, techniki i narzędzia badawcze zostały w recenzowanej rozprawie określone w sposób kompleksowy i wyczerpujący. Autorka wskazuje na wykorzystanie aż siedmiu metod badawczych (jakościowych i ilościowych), tj. dogmatycznej, analizy danych historycznych, analizy piśmiennictwa, analizy orzecznictwa sądowego, badań statystycznych, badań aktowych (39 akt) oraz wywiadów.

Zastosowanie tej ostatniej metody polegało na przeprowadzeniu wywiadów bezpośrednich, skategoryzowanych, jawnych, jednorazowych i zogniskowanych, w tym pięciu wywiadów indywidualnych (tj. z dwiema kobietami skazanymi za zabójstwo oraz funkcjonariuszami Służby Więziennej Zakładu Karnego przy Areszcie Śledczym w Białymstoku – psychologiem, wychowawcą oraz funkcjonariuszem działu ochrony) oraz jednego wywiadu grupowego (z

dwoma funkcjonariuszami Policji Zespołu do spraw Przepęstw Niewykrytych Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego Policji przy Komendzie Wojewódzkiej Policji w Białymstoku). I choć można mieć pewne zastrzeżenia do stosunkowo niewielkiej liczby przeprowadzonych wywiadów, to Autorka przekonująco wyjaśnia ten stan rzeczy, wskazując na przyczyny od siebie niezależne (s. 21-22).

W toku przeprowadzonych badań wykorzystano następujące techniki badawcze: badania dokumentów cyfrowych (tj. danych statystycznych), wywiadów kwestionariuszowych oraz ankiety badań akt sądowych.

Z kolei najczęściej stosowanymi narzędziami badawczymi były: kwestionariusz wywiadu z funkcjonariuszami Policji (55 pytań), kwestionariusz ankiety badań aktowych (86 pytań), kwestionariusz wywiadu z kobietami skazanymi za zabójstwo (40 pytań), kwestionariusz wywiadu z psychologiem więziennym (39 pytań), kwestionariusz wywiadu z wychowawcą więziennym (40 pytań) oraz kwestionariusz wywiadu z funkcjonariuszem działu ochrony (21 pytań).

Takie rozłożenie akcentów przesądza o przyjęciu w recenzowanej pracy dominującego w kryminologii paradygmatu metodologicznego koncentrującego się przede wszystkim wokół badań statystycznych, badań aktowych oraz wywiadów, zaś jedynie wspomagająco wykorzystującego metodę dogmatyczną, rozumianą jako analiza i wykładnia przepisów prawa, z uwzględnieniem poglądów wyrażonych w orzecznictwie i doktrynie, w ujęciu statycznym. Takie ujęcie można zasadniczo uznać za uzasadnione z uwagi na charakter analizowanego przedmiotu badań.

Podsumowując, przyjęte w pracy założenia metodologiczne są adekwatne do przedmiotu i celu podjętych badań.

4. Systematyka rozprawy

Praca składa się aż z 13 rozdziałów podzielonych na dwie części, co jest determinowane przyjętą dwutorową perspektywę badań – karnoprawną i kryminologiczną. Struktura pracy pozwala jednak dostrzec wyraźną przewagę aspektu kryminologicznego badań, choć Autorka tego wprost nie artykułuje.

W części merytorycznej rozprawa składa się – poza „Wprowadzeniem”, „Metodyką badań” (rozdział I) oraz „Podsumowaniem” – z 12 rozdziałów. Dwa z nich, wpisujące się w pierwszą perspektywę badań, zawierają syntezę przestępstwa zabójstwa z perspektywy dogmatyki prawa karnego. Zaprezentowano w nich ewolucję przestępstwa zabójstwa w polskim prawodawstwie

karnym (rozdział II) oraz aktualną polską regulację karną przedmiotowego typu przestępstwa (rozdział III). W dalszej części pracy Autorka obszernie analizuje wątki kryminologiczne obejmujące kolejno następujące zagadnienia: stan i tendencje przestępczości kobiet w Polsce (rozdział IV, stanowiący, jak podkreśla Autorka [s. 6] „tło dla kolejnych części”); etiologię przestępczości kobiet na tle teorii kryminologicznych (rozdział V); dynamikę i strukturę zabójstw dokonanych przez kobiety w świetle wyników badań statystycznych uzyskanych z Komendy Głównej Policji oraz z Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku (rozdział VI); sposoby działania i zachowania kobiet podejrzanych o zabójstwa w świetle wywiadów z funkcjonariuszami Policji (rozdział VII); mechanizm zabójstw dokonanych przez kobiety w świetle wyników badań aktowych spraw karnych Sądu Okręgowego w Białymstoku (rozdział VIII); zabójstwo z perspektywy jego sprawczyń w świetle wywiadów ze skazanymi kobietami (rozdział IX); problematykę ofiar zabójstw w świetle teorii i wyników badań empirycznych, tj. przeprowadzonych badań aktowych i badań jakościowych (rozdział X); reakcję wymiaru sprawiedliwości wobec skazanych zabójczyń w świetle danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości i danych Centralnego Zarządu Służby Więziennej oraz przeprowadzonych badań aktowych (rozdział XI), funkcjonowanie skazanych zabójczyń w zakładach karnych z perspektywy wywiadów z funkcjonariuszami Służby Więziennej (rozdział XII) oraz zapobieganie i przeciwdziałanie zabójstwom popełnianym przez kobiety (rozdział XIII).

Choć struktura części poświęcona dogmatyce prawa karnego jest logiczna i spójna, to pewne zastrzeżenia można mieć co do kolejności poszczególnych rozdziałów w części kryminologicznej, zwłaszcza że Autorka przyjętej sekwencji prezentowania poszczególnych zagadnień nie wyjaśnia. Recenzentka zakłada jednak, że zastosowano tu kryterium przedmiotowe (problemowe), pozwalające na wyodrębnienie poszczególnych rozdziałów ze względu na cele prowadzonych badań. Przy czym dominujące jest ujęcie kładące nacisk na analizę szczegółowych zagadnień kryminologicznych (tj. druga część rozprawy), w której kolejne rozdziały są uszczegółowionym rozwinięciem i pogłębieniem zasadniczego problemu badawczego.

Mając na względzie szeroki wachlarz badań kryminologicznych, podjętych przez Autorkę, pewne zastrzeżenia budzić może rozłożenie punktów ciężkości, zwłaszcza dość lapidarnie ujęta analiza zagadnień dogmatycznych, skoncentrowana – w zakresie dotyczącym obowiązującej regulacji karnej – jedynie na sumiennym omówieniu wykładni ustawowych znamion zabójstw w typach: podstawowym, kwalifikowanym i uprzywilejowanym. Niemal całkowicie pominięto przy tym natomiast problematykę karnoprawnej reakcji na popełnienie analizowanego przestępstwa, choć jej kompleksowe uwzględnienie pozwoliłoby Autorce odpowiedzieć na

pytanie czy płeć i inne cechy sprawcy zabójstwa w jakikolwiek sposób mogą determinować rodzaj i wymiar wymierzanej mu sankcji karnej. Stanowiłoby to zresztą adekwatny punkt wyjścia dla rozważań podjętych w rozdziale XI, w którym Autorka bada politykę karną sądów wobec skazanych zabójczyń w świetle badań statystycznych oraz wyników badań aktowych za lata 1999-2020. W konsekwencji, zasadnicza ogólnikowość części rozprawy poświęconej zagadnieniom dogmatycznym powoduje, że badania podjęte w tej części pracy jedynie w ograniczonym stopniu prowadzą do udzielenia odpowiedzi na sformułowane pytanie badawcze dotyczące obrazu przestępczości kobiet-zabójczyń na przestrzeni lat oraz weryfikacji przyjętej w tym zakresie hipotezy.

Nie wszystkie rozdziały zawierają własne podsumowania. Byłoby to pożądane ze względu na ich cenny walor porządkujący. Pominęto je jednak w rozdziałach II i III, co nieco obniża wartość pracy i nie pozwala na uchwycenie wniosków mających kluczowe znaczenie dla *meritum* rozprawy w części dogmatycznej.

Poszczególne rozdziały nie zawierają własnych wyodrębnionych wprowadzeń. Nie jest to wprawdzie element konieczny w strukturze pracy, choć jego wprowadzenie pozwalałoby lepiej zorientować się co do systematyki poszczególnych rozdziałów, weryfikowanych w nich hipotez badawczych i zakresu zagadnień w nich podejmowanych.

Wieńczące rozprawę „Podsumowanie” zawiera rzetelną i syntetyczną prezentację wyników przeprowadzonych badań oraz interesujące postulaty *de lege ferenda*.

Podsumowując można zatem stwierdzić, rozprawa nie zawiera poważnych mankamentów konstrukcyjnych. Praca jest spójna, logiczna i syntetyczna, a jej struktura przejrzysta i czytelna, co bezpośrednio przekłada się na komunikatywność wyводу i klarowność przedstawionych badań.

5. Strona formalna rozprawy

Poza częścią merytoryczną wymienioną w punkcie czwartym, rozprawa zawiera „Bibliografię” oraz „Aneks”.

Bibliografia, na którą, obok literatury (203 pozycje), składają się: wykaz wykorzystanych aktów prawnych (27 pozycji), wykaz orzeczeń sądowych (14 pozycji) oraz wykaz innych źródeł, w tym zwłaszcza internetowych (153 pozycje), obejmuje 28 stron maszynopisu. W wykazie literatury, poza piśmiennictwem z zakresu prawa karnego *sensu largo* oraz kryminologii, Autorka wykazuje również piśmiennictwo z innych dziedzin nauki, w tym m.in. psychologii, medycyny, socjologii, wiktymologii, medycyny sądowej czy kryminalistyki.

Zakres wykorzystanej literatury jest bardzo obszerny i zróżnicowany, stosownie do zakresu analizowanej materii, a lektura pracy dowodzi, że Autorka porusza się w zebranych przez siebie materiale źródłowym z pełną swobodą. Piśmiennictwo dotyczące *meritum* rozprawy, tj. przestępczości kobiet, jest zasadniczo kompletne, choć brakuje kilku pozycji opublikowanych w ostatnich latach, w tym m.in. monografii zbiorowej pod red. J. Brzezińskiej „Przestępczość kobiet. Wybrane aspekty” (Wolters Kluwer, Warszawa 2017). Pozytywne należy też ocenić wykorzystanie literatury zagranicznej (anglojęzycznej), mimo że rozprawa nie zawiera wątków prawnoporównawczych.

Z kolei w „Aneksie” Autorka zawarła wykaz tabel (w liczbie 111) oraz kwestionariusze wywiadów z: kobietami skazanymi z art. 148, 156 i 150 KK, funkcjonariuszami Policji, psychologiem więziennym, wychowawcą, funkcjonariuszem działu ochrony SW, a także kwestionariusze badań ankietowych i ankiety ewaluacyjnej.

Wskazano nadto (s. 16), że źródłem przeprowadzonych badań są dane zawarte w analizowanych przez Autorkę aktach spraw karnych, uzyskanych w Sądzie Okręgowym w Białymstoku (39 akt), aczkolwiek w pracy nie zawarto ich wykazu, co miałoby pewien walor porządkujący.

Tekst jest sformułowany rzetelnie pod względem językowym i stylistycznym. Korekta tekstu jest staranna i dopracowana z perspektywy edytorskiej i typograficznej; nie dostrzegłam błędów w pisowni czy interpunkcyjnych.

6. Uwagi ogólne i szczegółowe w przedmiocie *meritum* rozprawy

Jak wskazano, w rozprawie analizie poddano dwa aspekty przestępstwa zabójstwa dokonanego przez kobiety: karnoprawny i kryminologiczny. W ramach pierwszego z nich omówiono ewolucję przedmiotowego czynu karalnego w polskim prawodawstwie karnym, jego regulację obowiązującą *de lege lata* oraz – punktowo – reakcję karnoprawną na jego popełnienie. Część kryminologiczna obejmuje natomiast zagadnienia stanu i tendencji przestępczości kobiet w Polsce, etiologii tego zjawiska oraz dynamiki i struktury zabójstw dokonanych przez kobiety, ujętej z perspektywy badań statystycznych. Autorka przeprowadziła i przeanalizowała także wywiady z kobietami skazanymi za zabójstwo, a także wywiady z funkcjonariuszami Policji i funkcjonariuszami Służby Więziennej.

Oryginalność zaprezentowanych rozwiązań wyraża się w tym, że Autorka w nowatorski sposób diagnozuje przyczyny i definiuje stan oraz tendencje przestępczości kobiet w Polsce, a także – wykorzystując metodę badań statystycznych w oparciu o materiał wtórny – przedstawia dynamikę i strukturę tej przestępczości na przestrzeni badanego okresu, tj. do 1918 roku oraz w latach 1918-2020. Oryginalny jest także stworzony przez Autorkę, na podstawie przeprowadzonych badań, autorski projekt działań profilaktycznych chroniących przed zjawiskiem zabójstw dokonywanych przez kobiety i redukujących ryzyko jego wystąpienia, skierowany do nieograniczonej grupy docelowej. Ma on na celu poprawę jakości życia, nauczenie uczestników samodzielności, proaktywności, samosprawczości oraz umiejętności szukania pomocy. Autorka pokazuje tym samym, że jej warsztat badawczy nie ogranicza się jedynie do umiejętności prowadzenia teoretycznych, ale obejmuje również praktyczne zastosowanie wyników badań bezpośrednio do celów, w jakich badania te zostały przeprowadzone. W tym zakresie rozprawa nosi cechy interdyscyplinarności w obszarze nauk społecznych i ma charakter modelowy.

Poza powyższymi spostrzeżeniami, chciałabym zwrócić uwagę na kilka szczegółowych wątpliwości i kwestii dyskusyjnych odnoszących się zwłaszcza do części dogmatycznej rozprawy.

W rozdziale drugim, rozpoczynającym zasadniczy wywód *ad meritum*, Autorka prezentuje ewolucję przestępstwa zabójstwa w polskim ustawodawstwie karnym. Wprawdzie już sam tytuł tego rozdziału wskazuje, że przedmiotem badań będzie jedynie polskie ustawodawstwo karne i Autorka konsekwentnie to założenie realizuje, to jednak – mimo że rozprawa nie jest pracą historyczną – na tym tle można sformułować kilka ogólnych zastrzeżeń.

Po pierwsze, fragment poświęcony regulacjom przed 1932 r. wydaje się być oparty na dość przypadkowo dobranych źródłach książkowych. Autorka nie podejmuje się wykorzystania, choćby częściowo i w ramach dostępności, oryginalnych źródeł, przez co wywód sprawia wrażenie jedynie ogólnego i wybiórczego rysu historycznego, bez waloru kompleksowości.

Po drugie, Autorka, omawiając ewolucję przestępstwa zabójstwa, wychodzi od średniowiecznej regulacji mężobójstwa, które obszernie opisuje, wskazując, iż było ono modelowe dla regulacji późniejszych, w tym oświeceniowych regulacji prawa sądowego. Nie wyjaśnia jednak, dlaczego (na podstawie jakich źródeł) przyjmuje, że to właśnie ten średniowieczny zakaz miałby być uznany za chronologicznie pierwszy na ziemiach polskich i determinujący późniejsze, których podstawy normatywne Autorka następnie z dużą szczegółowością referuje. W konsekwencji tak ujętego początku rozważań Autorka pomija

jednak zagadnienie fundamentalne dla karnoprawnego zakazu zabójstwa, jakim jest geneza i ewolucja karnoprawnej ochrony życia, wyznaczającej wszak zakres i granice rzeczzonego zakazu. Niezbędność uwzględnienia tego zagadnienia uwidacznia się nawet przy przyjęciu sformułowanego przez Autorkę ograniczenia badań jedynie do materiału normatywnego z zakresu polskiego ustawodawstwa karnego. Ograniczenie to zasadniczo pozwala wprowadzić na pominięcie m.in. obszernej regulacji zabójstwa w prawie rzymskim, ale jednocześnie szczególna wartość życia ludzkiego jako dobra chronionego prawem i jego uznanie za dobro podstawowe, przesądza o konieczności uprzedniej, choćby syntetycznej, analizy nadrzędnych w stosunku do ustawodawstwa karnego regulacji konstytucyjnych oraz wiążącego Polskę prawa międzynarodowego co z kolei wywołałoby konieczność podjęcia problematyki relacji dwóch płaszczyzn normatywnych, tj. krajowej i ponadpaństwowej, w tym wpływu prawa międzynarodowego – rozumianego tak klasycznie, jak i jako prawo unijne – i orzecznictwa sądów egzekwujących prawo międzynarodowe na treść krajowych regulacji ustawowych i ich stosowanie w przedmiotowym zakresie. Pominięcie tych zagadnień wywołuje natomiast wątpliwości co do kompletności materii ujętej w rozdziale drugim.

Wiele przemawiałoby nadto za wkomponowaniem aspektu konstytucyjnego i międzynarodowego także w materię rozdziału trzeciego rozprawy, a tym samym w odniesieniu do całej części dogmatycznej. Wprowadzić w rozdziale tym, we fragmencie odnoszącym się do nowelizacji Kodeksu karnego z 1969 r., Autorka słusznie zauważa, że niektóre przepisy tego kodeksu „były sprzeczne z nowymi uregulowaniami konstytucji i ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi podpisanymi przez Polskę”, a także, że „państwo zobowiązane jest do ochrony życia obywateli na mocy międzynarodowych ratyfikowanych aktów o zasięgu ogólnoświatowym i europejskim oraz Konstytucji RP” (s. 60-61), jednak tych wątków nie rozwija. Tymczasem niewątpliwa praktyczna doniosłość tej problematyki, także w kontekście analizowanego problemu badawczego, powinna zachęcić Autorkę do dalszych, szerzej ujętych badań.

Zastrzeżenia budzi ponadto struktura rozdziału trzeciego, w części, w której Autorka, omawiając ustawowe znamiona przestępstwa zabójstwa w typie podstawowym, umieszcza problematykę znamienia podmiotu sekwencyjnie po przedstawieniu ustawowych znamion strony przedmiotowej i podmiotowej, co jest niezgodne z normatywną strukturą przestępstwa przyjętą w art. 1 Kodeksu karnego.

W ocenie recenzentki materia rozdziału trzeciego, choć niewątpliwie interesująco zaprezentowana, jest jednak do pewnego stopnia ujęta ogólnikowo i ma zasadniczo

sprawozdawczy charakter, co budzi pewien niedosyt, wynikający zwłaszcza z tego, że Autorka ogranicza się wyłącznie do analizy ustawowych znamion poszczególnych normatywnych typów przestępstwa zabójstwa, pomijając przy tym pozostałe elementy struktury przestępstwa (bezprawność, winę, społeczną szkodliwość). Sprawia to wrażenie, jakby Autorka utożsamiała pojęcie przestępstwa z pojęciem czynu zabronionego, z czym trudno byłoby się zgodzić.

Po drugie, przeprowadzona analiza ustawowych znamion ma charakter opisowy i zasadniczo sprowadza się do zreferowania poglądów przyjętych w odnośnym orzecznictwie i doktrynie prawa karnego, bez podjęcia choćby próby ich pogłębionej analizy czy uchwycenia systemowej perspektywy ich ewolucji. Zasadniczo brakuje również sformułowania własnego stanowiska co do kwestii spornych. Z drugiej jednak strony, wartością przyjętej przez Autorkę perspektywy jest sumienne i uporządkowane odtworzenie obowiązującej wykładni każdego ze znamion współtworzących wzorce karalnego naruszenia normy wysławiającej zakaz zabójstwa, co niewątpliwie ma duże walory poznawcze.

Po trzecie, pewnym mankamentem jest brak analizy wpływu wcześniejszych regulacji zabójstwa w Polsce na regulację aktualnie obowiązującą.

Podsumowując, z uwagi na charakter części dogmatycznej recenzowanej rozprawy i założone cele, wiele przemawiałoby za wyeksponowaniem syntetycznego zestawienia oraz porównania kluczowych dla *meritum* rozwiązań legislacyjnych karnoprawnego zakazu zabójstwa, występujących kolejno w polskim porządku prawnym.

7. Konkluzja recenzji

Przedstawione powyżej uwagi, częściowo o charakterze polemicznym, w żaden sposób nie umniejszają pozytywnej oceny rozprawy. Mimo wskazanych mankamentów, rozprawa jest interesująca, wielowątkowa, a w pewnym zakresie wręcz modelowa. Stwarza jednoznaczną podstawę do przyjęcia, że Autorka wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną z zakresu prawa karnego oraz kryminologii, a także – czego pogłębiona ocena pozostaje jednak poza kompetencjami recenzentki – posiada wiedzę z zakresu innych dyscyplin w obszarze dziedziny nauk społecznych, którą potrafi wykorzystać do twórczego identyfikowania, formułowania i innowacyjnego rozwiązania złożonych problemów badawczych, a także z łatwością formułuje własne poglądy i oceny. Tym samym można bez żadnych wątpliwości przyjąć, że Autorka posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Recenzentka wyraża przekonanie, że oceniana rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie istotnego problemu naukowego, ponieważ – choć wprawdzie w odniesieniu do

sformułowanego przez Autorkę problemu badawczego podejmowano już częściowe próby jego rozwiązania – to jednak rozwiązania przedstawione w niniejszej rozprawie nie były wcześniej nigdzie prezentowane. Recenzowana praca z naddatkiem spełnia więc wymagania określone w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2020 r. poz. 574 t.j. z 11 marca 2022 r.), co pozwala na jej wysoką ocenę. Tym samym wnoszę o podjęcie dalszych czynności w przewodzie doktorskim.